

Jaký by byl svět bez centrálních bank?

Za účelem zjednodušení představy absence centrálních bank v dnešním světě se ohlédneme do historie na to, jakým způsobem fungovala kontrola nad ekonomikou v době, kdy ještě centrální banky neexistovaly, představíme si systém svobodného bankovníctví, což je pravděpodobně nejvhodnější možná alternativa, a na závěr zvážíme rizika, která by takovou situaci ve světě mohla způsobit.

V době, kdy byl hlavním ekonomickým proudem merkantilismus, byla kontrola ekonomiky kompletně v rukou státu. Existovaly různé vládní instituce, které jeho ekonomiku řídily, avšak neměly taková práva jako dnešní centrální banky, zejména tehdejší soukromé banky byly z velké části autonomní. Úloha centrálních bank opravdu začala sílit až v osmdesátých letech, kdy se začal klást větší důraz na jejich nezávislost. Od té doby se většina států zasadila o to, aby byly více autonomní, což však začalo zneklidňovat některé ekonomy.

Jejich obava plyne z toho, že jsou trhy příliš komplexní a komplikované na to, aby se daly efektivně kontrolovat a řídit. Hospodářská politika řízená úzkou skupinkou, jež je součástí vedení dané centrální banky, může zvyšovat náchylnost ke špatným rozhodnutím, jež ovlivní finanční situaci celé země. Rovněž podle nich nejde o demokratické řešení, neboť vedení není závislé na veřejné volbě. Další poměrně častá je obava z jejich přílišné moci, jež může být problémem hlavně v situacích, kdy jejich rozhodování není objektivní, nýbrž je ovlivněno vnějšími, často politickými, vlivy. Je to právě nezávislost centrálních bank, která je vitální složkou pro jejich efektivní fungování. V případě, že je tato podmínka porušena, dochází ve většině případů k nadměrnému tisku peněz a celkově k deficitní politice.

Mezi nejskloňovanější možnou náhradu patří již zmíněný model svobodného bankovníctví (free banking), v němž jsou banky „svobodné“ – tedy neregulované a bez právních omezení. Emise peněz závisí pouze na nich a mohou si například také libovolně měnit míry rezerv, jež by se pravděpodobně odvíjely od trendů, které by se na daném bankovním trhu zrovna vyskytovaly. Systém je závislý na důvěře klientů - ti by se řídili dle reputace daných bank. Neefektivní instituce, které by přílišným tiskem svých bankovek vytvářely inflaci, by byly vytlačeny z trhu, a proto by se postupem času ustálil určitý - poměrně neměnný - počet renomovaných bank, jež by si udržovaly svou dominantní pozici na trhu. Emisní monopol centrální banky by se tedy nahradil konkurenčními finančními institucemi.

Zdali by bylo svobodné bankovníctví schopno zcela nahradit to centrální, by záleželo na roli státu v takovémto ekonomickém systému. Podívejme se na příklad Spojených států amerických a Kanady, kde v určité době tento systém fungoval.¹ V USA podléhaly banky vládním regulacím, které omezovaly volné stavění poboček, což způsobovalo nesourodost hodnoty jejich vlastních bankovek a ztěžovalo to jejich vydávání, musely držet státní dluhopisy (jejich množství se odvozovalo od množství jimi vydaných bankovek) a rovněž musely držet stanovené rezervy v hotovosti vůči depozitům. Tato restriktivní opatření zapříčinily neúspěch tohoto systému, jenž byl ukončen začátkem občanské války. Naopak v Kanadě žádná taková opatření neexistovala (tedy až do roku 1871, kdy vláda narušila do té doby témeř absolutní svobodu bankovníctví).² Banky mohly svobodně tisknout peníze a distribuce byla díky absenci regulace poboček mnohem snazší - bankovky kanadských bank byly tedy mnohem elastičtější než ty americké. Její ekonomika byla stabilnější a méně náchylná ke krizím.

Právě hospodářské krize vyvolávají nejhlásitější kritiku centrálních bank, ty totiž mají nevděčnou úlohu, a to jejich řešení. Jako příklad může sloužit finanční krize v letech 2007-2008, kdy Federální rezervní systém a americké ministerstvo financí rozhodovaly, zdali mají poskytnout bailout finančním institucím, které se ocitly na hraně bankrotu. Tyto obrovské intervence do amerického trhu v podobě riskování miliard dolarů daňových poplatníků a podporování morálního hazardu vyvolaly celonárodní debatu o pravomocech a samotné podstatě americké centrální banky, jež rozhodovala „na úkor“ občanů. Jejich pozice je tedy nejvíce ohrožena právě ve složitých dobách krize a představa jejich nedotknutelnosti není úplně správná.

I kdyby byl svět bez centrálních bank, musely by být nahrazeny alespoň do určité míry její funkce. Její úlohu by pravděpodobně nepřevzal stát, jak tomu bylo v minulosti. Je možné, že by mohl fungovat výše popsany systém svobodného bankovníctví, jež se za podmínky dodržování bankovního liberalismu prokázal jako efektivní.

¹ V Kanadě v letech 1841-1914 a v USA v letech 1837-1860

² Existovala však podmínka o určité výši kapitálu nutného k získání bankovní licence

Zdroje

<https://fee.org/articles/banking-before-the-federal-reserve-the-us-and-canada-compared/>

<https://www.alt-m.org/2017/12/07/hayek-creation-moral-hazard-central-banks/>

<http://libinst.cz/free-banking-ii-jak-to-drive-nefungovalo/>

<https://finmag.penize.cz/ekonomika/278084-free-banking-i-banky-bez-privilegii>

<https://www.economist.com/briefing/2017/04/27/the-history-of-central-banks>